

*Mr Maša Kulauzov, asistent
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

USTAVNI NACRT STOJANA NOVAKOVIĆA OD 1896. GODINE¹

Sažetak: Autor u radu vrši istorijskopравnu analizu odredaba ustavnog nacrtu koji je sačinio Stojan Novaković 1896. godine. Iako ovaj ustavni projekt nikada nije prihvaćen, značajan je jer je u znatnoj meri poslužio kao osnov za donošenje **Ustava Kraljevine Srbije** od 6. aprila 1901. godine. Zato je u radu ukazano i na to koje su odredbe nacrtu uz neznatne izmene preuzete u **Ustavu** od 1901.

Ključne reči: Ustavni nacrt od 1896, **Ustav Kraljevine Srbije** od 1901, građanska prava i slobode, kralj, ministri, dvodomno narodno predstavništvo.

Ustavni nacrt od 1896. godine izradio je Stojan Novaković, istaknuti član Napredne stranke i predsednik naprednjačke vlade od juna 1895. do decembra 1896. godine.² Projekt ustava nastao je kao rezultat njegovog

¹ Rad je posvećen projektu *Pravo Srbije u evropskoj perspektivi* br. 149042 koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

² Stojan Novaković (1842 – 1915) bio je jedan od osnivača Napredne stranke i pokretača časopisa *Videlo*. Predavao je pravo i filozofiju na Velikoj školi da bi se ubrzo potom posvetio političkoj karijeri. Najduže se zadržao na položaju ministra prosvete 1873 – 1875 i 1880 – 1883. Na čelu tog resora nalazio se i u vreme učešća u izradi ustavnog nacrtu Napredne stranke od 1883. godine. Nakon raspuštanja stranke u decembru 1896, Novaković se posvetio diplomatskoj karijeri kao poslanik Srbije u Carigradu, Parizu i Petrogradu. I pored uspešne političke i diplomatske karijere nikad nije zapostavio naučni rad. Kao učenik Đure Daničića i vrstan filolog napisao je i niz rasprava i studija o jeziku i gramatici srpskog jezika 1902. godine. Bavio se književnošću i istorijom, a priredio je i tri izdanja najznačajnijih srpskih srednjovekovnih pravnih izvora: *Zakonik Stefana Dušana, cara*

kompromisa sa kraljem Aleksandrom Obrenovićem. Naime, kada mu je kralj 23. juna 1895. godine ponudio mandat za sastav vlade, Novaković je uslovio prihvatanje mandata kraljevim prethodnim pristankom na pisani program rada buduće vlade koji mu je tom prilikom predao. U programu je, u pogledu pitanja ustavne reforme bilo predviđeno da se promeni ustava mora pristupiti do isteka mandata tadašnje skupštine, odnosno do 31. decembra 1896. godine. Nakon što je kralj Aleksandar program prihvatio, Novaković je pristupio obrazovanju vlade.³

Njegov predlog o donošenju ustava podnet je Narodnoj skupštini 28. januara 1896. godine i ona je na taj predlog dala saglasnost.⁴ U međuvremenu, Novaković se dogovorio sa kraljem da vlada sastavi nacrt ustava koji će zatim kralj i vlada pretresti na zajedničkim sednicama, da bi potom bio sazvan ustavotvorni odbor koji će utvrditi konačan tekst ustavnog nacrtu.⁵

Iako je bilo predviđeno da predlog ustava izradi vlada, Novaković je to uglavnom učinio sam. On je savesno i sa velikim entuzijazmom pristupio pisanju ustavnog projekta. Proučio je zbirku svetskih ustava koju je objavio francuski autor Darest (F. R. Darest, *Les Constitutions modernes. Recueil des constitutions en vigueur dans les divers états d'Amérique et du monde civilisé*, 2-me édition, Paris 1891.), kao i odredbe ustavnog nacrtu Napredne stranke od 1883. godine.⁶ Svoj ustavni nacrt dovršio je do 15. aprila 1896. kada su počele zajedničke sednice kralja i vlade. Na sednicama su, pored Novakovićevog predloga ustava i nacrtu od 1883, razmatrane i odredbe *Ustava* Rumunije od 1866, *Ustava za Knjažestvo Srbiju* od 1869, *Ustava za Kraljevinu Srbiju* od 1888. i nekoliko primeraka pomenute zbirke svetskih ustava.⁷ Međutim, početkom maja sednice su prekinute a pitanje ustavne promene odloženo na neodređeno vreme. Novaković je pozvan u dvor gde mu je kralj saopštio da radikali ne žele

srpskog 1349. i 1354 (1898), *Matije Vlastara Sintagmat, azbučni zbornik vizantijskih crkvenih i državnih zakona i pravila, slovenski prevod vremena Dušanova* (1907) i *Zakonske spomenike srpskih država srednjega veka* (1912). Odličan stilista i savestan sakupljač izvora, Novaković je napisao i niz dela velike naučne vrednosti među kojima se, između ostalih, izdvajaju i: *Istorija srpske književnosti* (1871), *Srbi i Turci XIV i XV veka* (1893), *Vaskrs države srpske* (1904) i *Vizantijski činovi i titule u srpskim zemljama VI – XV veka* (1908).

³ S. Novaković, *Dvadeset godina ustavne politike u Srbiji 1883 – 1903*, Beograd 1912, str. 139 – 144.

⁴ Isto, str. 155.

⁵ Isto, str. 159 – 161.

⁶ S. Jovanović, *Vlada Aleksandra Obrenovića 1889 – 1897*, knjiga I, Beograd 1929, str. 350.

⁷ S. Novaković, nav. delo, str. 167.

da učestvuju u ustavnoj reformi sa postojećom, naprednjačkom vladom, a on ne želi vladu da menja.⁸ Kralj Aleksandar nije bio spreman da pristupi donošenju novog ustava bez naprednjaka znajući, između ostalog, da bi radikali insistirali na uvođenju parlamentarne vlade i jednodomnom predstavničkom telu na koje on nije želeo da pristane.⁹

Nakon što je Novakovićevo vlada 14. decembra 1896. podnela ostavku burni događaji koji su potom usledili u zemlji potisnuli su ustavno pitanje u drugi plan. Ono će ponovo biti aktuelizovano tek posle kraljeve ženidbe jula 1900. i smrti kralja Milana januara 1901, a zajedno sa njim i Novakovićevo ustavni nacrt od 1896. godine.¹⁰

Tekst nacrta sastoji se od 175 članova raspoređenih u šesnaest poglavlja. Objavio ga je Stojan Novaković kao prilog svojoj knjizi „Dvadeset godina ustavne politike u Srbiji 1883–1903“, Beograd 1912, str. 249 – 298. Kasnije je ustavni projekt štampan i u knjizi Jaše Prodanovića „Ustavni razvitak i ustavne borbe u Srbiji“, Beograd 1936, str. 360 – 373. Iako među navedenim tekstovima skoro da i nema sadržinskih razlika, mi smo za potrebe ovog rada koristili onaj koji se nalazi u Novakovićevoj knjizi jer je on bio autor nacrta. Zato smo pretpostavili da taj tekst u najvećoj meri odgovara tekstu razmatranom na zajedničkim sednicama naprednjačke vlade i kralja Aleksandra održanim u aprilu 1896. godine.

Kako u našoj istorijskopravnoj literaturi do sada nije dat celovit prikaz svih odredaba ustavnog nacrta od 1896, u radu smo pokušali da izvršimo njihovu istorijskopravnu analizu

I

U prvoj glavi ustavnog nacrta Kraljevina Srbija je definisana kao nasledna ustavna monarhija sa narodnim predstavništvom i pravoslavnom verom kao državnom (član 1 – 3). Promena državnih granica bila je moguća samo uz pristanak zakonodavnog tela (čl. 4). U administrativno – teritorijalnom pogledu država se delila na okruge, okruzi na srezove, a srezovi na opštine (čl. 5).¹¹

⁸ Isto, str. 182 – 183.

⁹ S. Jovanović, nav. delo, str. 351.

¹⁰ D. Janković, *Rađanje parlamentarne demokratije, Političke stranke u Srbiji XIX veka*, Beograd 1997, str. 313 – 314.

¹¹ *Predlog izrađen 1896. godine*, objavljen u knjizi S. Novakovića *Dvadeset godina ustavne politike u Srbiji 1883 – 1903*, Beograd 1912, str. 249 – 250. U daljem tekstu: *Predlog ustava od 1896. godine*.

Odredbe *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine¹² koje se odnose na oblik vladavine, državnu veru i državnu oblast formulisane su na gotovo identičan način kao i u nacrtu od 1896. godine.¹³ Jedina razlika sastoji se u tome što *Ustavom* od 1901. nije predviđena podela državne teritorije na manje administrativno – teritorijalne jedinice već je ona prepuštena posebnom zakonodavstvu.

II

Odredbe o građanskim pravima i slobodama nalaze se u drugom poglavlju nacrta koje nosi naziv „Ustavna prava srpskih građana“. Već iz samog naslova se vidi da su normirana samo pozitivna prava državljana, a ne i prirodna i neotuđiva prava svakog čoveka i građanina. Na ovakav zaključak upućuje i činjenica da je na samom početku poglavlja definisan institut „srpskog građanstva“, kao i način na koji se ono stiče i gubi (čl. 6). Narednim članom propisana je jednakost svih srpskih građana pred zakonom i zabrana dodeljivanja plemićkih titula.

Neprikosновенost slobode ličnosti zajemčena je u članu 8 i obezbeđena nizom posebnih garancija. Opširnost navedenog člana ukazuje na to koliko je piscu ustavnog nacrta bila značajna pravna sigurnost i poštovanje jednog od osnovnih ličnih prava. Lišavanje slobode je bilo dozvoljeno samo u slučajevima propisanim zakonom i na zakonom predviđeni način. Niko ne može biti pritvoren bez pismenog i obrazloženog rešenja o pritvoru koje se mora uručiti pritvorenom licu najkasnije u roku od 24 časa od momenta pritvaranja. Protiv ovog rešenja dozvoljena je žalba nadležnom prvostepenom sudu u roku od tri dana od dana dostavljanja. Po žalbi mora biti rešeno u toku naredna 24 časa. Rešenje kojim se pritvor produžuje ili ukida je odmah po donošenju izvršno.¹⁴

Na vrlo sličan način je zajemčena neprikosновенost slobode ličnosti i u članu 26 *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine, s tim što je i protiv rešenja o produženju pritvora dozvoljena žalba Kasacionom sudu. U *Ustavu* međutim nije navedeno koliko pritvor najduže može trajati, niti u kom roku je Kasacioni sud dužan da reši po žalbi na rešenje o produženju pritvora.¹⁵

¹² Ustav Kraljevine Srbije od 1901. godine poznat je u ustavnoj istoriji Srbije i pod nazivom *Aprilski ustav* jer ga je kralj Aleksandar Obrenović oktroisao (podario) 6. aprila 1901. godine.

¹³ Videti o tome članove 1 – 4 *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine, štampan u Državnoj štampariji Kraljevine Srbije, Beograd 1901, str. 3 – 4. U daljem tekstu: *Ustav od 1901. godine*.

¹⁴ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 250 – 251.

¹⁵ *Ustav od 1901. godine*, str. 10 – 11.

Pravo na suđenje od strane nadležnog suda garantovano je članom 9 nacrta od 1896. U narednim članovima propisane su neke izuzetno značajne garancije ličnih prava i sloboda. Predviđena je primena principa *Nullum crimen sine lege* (nijedan zločin bez zakona) i *nulla poena sine lege* (nijedna kazna bez zakona),¹⁶ odnosno načelo legaliteta krivičnih sankcija i zabrana retroaktivne primene zakona. Ukinuta je smrtna kazna osim u slučaju izvršenja nekolicine najtežih krivičnih dela. Zajemčena je nepovredivost stana. Pretres je bio dozvoljen samo u zakonom propisanim slučajevima i na način određen zakonom. Proklamovana je zabrana konfiskacije imanja i garantovana neprikosновенost privatne svojine uz zabranu eksproprijacije izuzev u zakonom predviđenim slučajevima i uz zakonom određenu naknadu. Priznata je sloboda savesti i veroispovesti. Vladajuća vera u Srbiji bila je istočno – pravoslavna. Da bi se sačuvao korpus pravoslavnih vernika u državi zabranjen je prozelitizam, tj. svaka aktivnost usmerena na prelaženje pravoslavaca u drugu veru, pre svega katoličku (čl. 10 – 18).¹⁷

Sloboda štampe je u nacrtu od 1896. detaljno regulisana. Nabrojan je čitav niz mera koje je pisac ustavnog projekta smatrao protivnim slobodi štampe i kao takve ih zabranio. To su njeno zakonsko ograničavanje, cenzura, prethodno odobrenje vlasti i kaucija. Zabrana (tzv. uzapćivanje) lista je dozvoljeno samo ukoliko on sadrži uvredu kralja, članova kraljevskog doma, stranih vladaoca i njihovih domova ili poziv na oružanu pobunu (član 20).¹⁸

Za razliku od nacrta koji je detaljno normirao slobodu štampe zabranivši niz mera putem kojih bi se ona mogla ograničiti, *Ustav Kraljevine Srbije* od 1901. eksplicitno zabranjuje samo cenzuru štampe. On ne isključuje ni mogućnost njenog ograničavanja zakonskim putem ne precizirajući pri tom u kojim slučajevima je to bilo dozvoljeno (član 34 *Ustava*).¹⁹

Nakon slobode štampe u nacrtu od 1896. proklamovana je nepovredivost tajne pisama (čl. 21). Garantovane su i slobode zbora i udruživanja koje čine neophodnu pretpostavku za osnivanje političkih stranaka i razvijeno i organizovano javno mnjenje (čl. 22 – 23). Da bi ostvarilo svoja ustavom i zakonom garantovana prava, svako lice je moglo upućivati molbe nadležnim vlastima. Sa ciljem da se pojača pravna sigurnost u dr-

¹⁶ Ovaj princip formulisao je u XVIII veku italijanski naučnik Čezare Bekarija (*Cezare Beccaria*) u delu *O deliktima i kaznama* (*Dei delitti e della pena*). To je jedan od osnovnih principa savremenog krivičnog prava.

¹⁷ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 251 – 253.

¹⁸ Isto, str. 253.

¹⁹ *Ustav od 1901. godine*, str. 13.

žavi predviđena je mogućnost podnošenja tužbe sudu protiv državnih i opštinskih zvaničnika ako bi u vršenju službene dužnosti povredili prava privatnih lica (čl. 24 – 26 nacrt).²⁰

Osim slobode štampe, sva ostala građanska prava i slobode zajemčena su na gotovo isti način i u istom obimu u *Ustavu Kraljevine Srbije* od 1901. kao što je to učinjeno i u ustavnom nacrtu od 1896.²¹

III

Na samom početku trećeg poglavlja ustavnog nacrtu od 1896. istaknuto je da je kralj neprikosnoveni šef države koji mora ispovedati pravoslavnu veru. On je starešina kraljevskog doma i zaštitnik svih priznatih veroispovesti u Srbiji. Kraljevsko dostojanstvo je nasledno u dinastiji Obrenovića. Njega nasleduju muški potomci po principu prvorođenja, najpre u pravoj liniji, a zatim ako njih nema u pobočnoj (čl. 30 – 35).²² Upravo u pogledu naslednosti kraljevskog dostojanstva *Ustav* od 1901. godine sadrži jednu novinu do tada nepoznatu u ustavnoj istoriji Srbije. To je mogućnost da i žensko dete u odsustvu muških naslednika može da nasledi presto (čl. 6 st. 4).²³

Prema tekstu nacrtu od 1896. kraljeva je ličnost neprikosnovena i neodgovorna. Svaki njegov akt donet u vršenju državnih poslova mora, da bi proizvodio pravno dejstvo, biti snabdeven premapotpisom nadležnog ministra (čl. 36). Putem ustanove premapotpisa ministri preuzimaju odgovornost za akte politički neodgovornog šefa države. Kralj potvrđuje i proglašava zakone. Njemu pripada i pravo apsolutnog veta na zakone usvojene u zakonodavnom telu, budući da nijedan zakon ne može stupiti na snagu ako ga kralj ne potvrdi. On je vrhovni zapovednik vojske. Predstavlja zemlju u međunarodnim odnosima. Ima pravo da objavljuje rat, zaključuje mirovne ugovore, ugovore o trgovini i o formiranju saveza sa drugim državama. Međutim, za stupanje na snagu ugovora putem kojih se opterećuju državne finansije ili ograničavaju prava srpskih građana kralju je bila neophodna naknadna saglasnost Narodnog predstavništva. On postavlja sve državne činovnike. Ima pravo kovanja novca, pomilovanja i amnestije u slučaju izvršenja političkih delikata (čl. 37 – 41 nacrt).²⁴

Kao i svaki monarh, i srpski kralj prema odredbama nacrtu ima pravo sazivanja Narodnog predstavništva u redovne i vanredne sazive i za-

²⁰ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 254 - 255.

²¹ Videti o tome članove 25 – 42 *Ustava od 1901. godine*, str. 10 – 14.

²² *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 256 – 257.

²³ *Ustav od 1901. godine*, str. 4.

²⁴ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 256 – 258.

ključivanja njihovih sednica. On može raspustiti Narodnu skupštinu. U ukazu o raspuštanju moraju biti predviđeni novi izbori za Narodnu skupštinu u roku od dva meseca, kao i sazivanje novoizabrane Skupštine u roku od tri meseca od dana raspuštanja. (čl. 42 nacrt).²⁵ Ova odredba je u izvesnoj meri izmenjena članom 15 *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine. U njemu je propisano da se nakon raspuštanja predstavničkog tela novi izbori moraju održati u roku od tri meseca, a novoizabrani zakonodavni organ sazvati u roku od četiri meseca od dana raspuštanja. Predviđena je i mogućnost da kralj odloži sednice Narodnog predstavništva, ali bez pristanka Narodnog predstavništva odlaganje ne može trajati duže od dva meseca, niti se može ponoviti u istom skupštinskom sazivu.²⁶

Ustav od 1901. znatno detaljnije reguliše sve situacije koje bi mogle nastati u slučaju kraljeve smrti i maloletstva prestolonaslednika nego što to čini nacrt od 1896. godine. Cilj ovih odredaba je da se obezbedi nesmetano vršenje državnih funkcija i ako bi presto bio privremeno upražnjen. Oba ustavna akta predviđaju da kraljevsku vlast do punoletstva prestolonaslednika vrši kraljeva majka, a ukoliko nje nema neko od muških punoletnih članova kraljevskog doma (čl. 47 nacrt²⁷ i čl. 21 *Ustava*²⁸). U njihovom odsustvu nacrt samo propisuje da će kraljevsku vlast Narodno predstavništvo poveriti nekom od zaslužnih srpskih državnika bez bližeg navođenja njihovih kvalifikacija (čl. 48).²⁹ U ovom pogledu *Ustav* od 1901. je daleko opširniji. Najpre je u njemu navedeno da kralj ima pravo da imenuje tročlano namesništvo maloletnom prestolonasledniku. Ako on to nije učinio, kraljevsku vlast će preuzeti Ministarski savet koji je dužan da najkasnije deset dana nakon kraljeve smrti sazove Narodno predstavništvo. Ono će na zajedničkoj sednici izabrati tročlano namesništvo sastavljeno od predsednika Senata i još dva zaslužna srpska državnika. Njih će na tom položaju zameniti muški članovi kraljevskog doma kada postanu punoletni (čl. 22).³⁰

IV

U četvrtoj glavi nacrt³⁰ od 1896. koja nosi naziv „Državne vlasti“ navedeno je da zakonodavnu vlast vrši kralj zajedno sa Narodnim predstavništvom (čl. 52), izvršnu vlast kralj preko odgovornih ministara (čl. 58) a

²⁵ Isto, str. 258 – 259.

²⁶ *Ustav od 1901. godine*, str. 6 – 7.

²⁷ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 260 – 261.

²⁸ *Ustav od 1901. godine*, str. 8 – 9.

²⁹ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 261.

³⁰ *Ustav od 1901. godine*, str. 9.

sudsku vlast sudovi (čl. 59). Narodno predstavništvo sastoji se iz dva doma: Narodne skupštine i Senata. Kada zasedaju zajedno objedinjeni su u telo koje se naziva Narodni sabor. Pravo zakonodavne inicijative pripada i kralju i Narodnom predstavništvu. Za stupanje na snagu zakona neophodan je pristanak sva tri činioca zakonodavne vlasti (čl. 53 – 55).³¹

Ustav Kraljevine Srbije od 1901. godine ne sadrži ovo poglavlje, već su njegove odredbe raspoređene u drugim glavama ustavnog teksta.

V

Daleko najveći broj članova nacrtu (čak 48 članova) posvećen je zakonodavnom telu. Materija je raspoređena u četiri odeljka, pri čemu prvi sadrži opšte odredbe o Narodnom predstavništvu, drugi odredbe o Skupštini, treći o Senatu a četvrti o Saboru.

U okviru prvog odeljka petog poglavlja ustavnog projekta od 1896. detaljno su regulisana ovlašćenja, sazivanje i raspuštanje kao i način rada predstavničkog tela. Sednice Senata i Narodne skupštine počinju i završavaju se u isto vreme. U najvećem broju slučajeva rad domova je javan, ali na zahtev predsednika doma, deset članova ili vlade sednica se može održati u tajnosti. Zabranjeno je istovremeno članstvo u oba doma predstavničkog tela (čl. 61 – 64). Nijedan zakon ne može biti podnet kralju na potvrdu i proglašenje pre nego što bude usvojen i u Senatu i u Narodnoj skupštini (čl. 66). Članovi domova predstavljali su ceo narod a ne samo svoje izborne okruge. Biračima je zabranjeno da narodnim poslanicima daju obavezna uputstva na koji način da obavljaju svoju poslaničku funkciju (čl. 67 i 69).³² Dakle, momentom izbora veza između birača i izabranih predstavnika prestaje i senatori i poslanici su slobodni u vršenju svojih poslaničkih dužnosti sve do isteka mandata predstavničkog tela.

Visok imovinski cenzus propisan u nacrtu za ostvarivanje aktivnog biračkog prava kako za Narodnu skupštinu tako i za Senat onemogućio je masovnije uključivanje građana u politički život zemlje. Pravo da bira skupštinske poslanike imao je svaki rođeni ili prirodni srpski građanin koji je navršio 21 godinu i plaća državi najmanje 15 dinara neposrednog poreza bez ikakvih prireza. Mogućnost izbora članova Senata imali su srpski građani sa navršenih 30 godina koji plaćaju najmanje 60 dinara poreza godišnje isključujući prireze (čl. 70).³³ U *Ustavu* od 1901. godine zadržan je isti imovinski cenzus za ostvarivanje aktivnog biračkog prava za Skupštinu, dok je cenzus za biranje senatora snižen sa 60 na 45 dinara ne-

³¹ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 262 – 263.

³² Isto, str. 263 – 265.

³³ Isto, str. 265.

posrednog poreza godišnje (čl. 50 *Ustava*).³⁴ Na taj način je u izvesnoj meri proširen sastav biračkog tela.

Prema članu 71 nacrtu od 1896. vojna lica su lišena i aktivnog i pasivnog biračkog prava za oba doma predstavničkog tela. U narednim članovima vrlo je iscrpno regulisan čitav niz pitanja vezanih za verifikaciju mandata izabranih narodnih predstavnika, izbor skupštinskog rukovodstva, održavanje reda na sednicama zakonodavnog tela (čl. 73 – 77). Kquorum za punovažno odlučivanje u oba doma iznosi više od polovine od ukupnog nacrtom utvrđenog broja članova. Odluke se donose prostom, natpolovičnom većinom glasova prisutnih članova. Ako predlog dobije jednak broj glasova za i protiv smatra se odbačenim (čl. 78).³⁵ Kada bilo koji od domova zakonodavnog tela odbaci zakonski predlog, on mu se više ne može podnositi u toku istog skupštinskog saziva (čl. 81 nacrtu). Senatori i poslanici imaju pravo istrage u izbornim i administrativnim pitanjima, kao i pravo da ministrima upućuju pitanja i interpelacije na koje su oni dužni da odgovore u toku istog saziva predstavničkog tela (čl. 83 i 84).

Izabranim predstavnicima u zakonodavnom telu garantovana je puna sloboda u obavljanju njihovih parlamentarnih funkcija. U članovima 86 i 87 nacrtu propisano je da niko ne može pozvati na odgovornost člana ma kog doma za iskazano mišljenje ili za dat glas u predstavničkom telu. U toku zasedanja Narodnog predstavništva protiv njega se ne može voditi krivični postupak, niti on može biti lišen slobode bez odluke doma čiji je član. Zabrana hapšenja ne važi u slučaju zaticanja senatora i poslanika pri izvršenju krivičnog dela (tzv. flagrantni delikt), ali i u tom slučaju dom čiji je on član odlučuje da li će se istraga nastaviti ili prekinuti.

Članom 90 nacrtu vrlo je iscrpno uređena procedura usvajanja zakonskog predloga u Narodnom predstavništvu. Predlog koji usvoji jedan dom šalje se na dalji rad drugom domu. Ukoliko ga i drugi dom usvoji u celini i bez izmena, smatra se da je zakonodavno telo usvojilo predlog. Ako, pak, jedan dom izvrši neke izmene u predlogu koji je drugi dom usvojio i njemu poslao, predlog se sa tim izmenama vraća onom domu koji ga je prvi pretresao. U slučaju da on ostane pri svom prvobitnom rešenju, predlog se vraća na drugo i poslednje rešavanje domu koji ga je drugi po redu pretresao. Ne bude li ni tada usvojen, smatra se odbačenim i u istom se sazivu ne može više podnositi nijednom domu. Predlog, koji je odbačen u načelu u jednom od domova u toku istog saziva ne može ni drugom biti podnet na usvajanje.

³⁴ *Ustav od 1901. godine*, str. 16 – 17.

³⁵ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 265 – 268.

Jedino odstupanje od ravnopravnosti domova učinjeno je u budžetskoj materiji. Predlog zakona o budžetu morao je prvo biti usvojen u Narodnoj skupštini, da bi tek nakon toga bio podnet Senatu na usvajanje. Ukoliko bi Senat predložio neke izmene u predlogu budžeta, on je vraćan Narodnoj skupštini, s tim da je njena odluka prilikom drugog pretresa bila konačna.³⁶ Ovo pravilo da opštedstavničkom domu pripadaju veća prava prilikom donošenja finansijskih zakona posledica je primene načela *no taxation without representation*. To načelo nastalo je u Engleskoj kao rezultat činjenice da se u **Donjem domu – opštedstavničkom domu** (*House of Commons*)³⁷, nalazi većina poreskih obveznika. Shodno tome, njemu pripada prednost u odlučivanju o porezima i drugim dažbinama u odnosu na **Gornji dom – Dom Lordova** (*House of Lords*).³⁸

Uz neznatne stilske izmene i skraćanja ustavnog teksta, zakonodavna procedura, ovlašćenja narodnih predstavnika i rad predstavničkog tela regulisani su na vrlo sličan način i u četvrtoj glavi *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine.³⁹

Odredbi o Narodnoj skupštini nalaze se u drugom odeljku petog poglavlja ustavnog nacrtu od 1896. godine. U nekoliko članova na početku odeljka propisan je način biranja poslanika. U srezovima su oni birani posredno a u varošima neposredno. Jedan poslanik se bira na 4500 poreskih glava u srezu, i na 5000 poreskih glava u varoši. Grad Beograd bira četiri poslanika, Kragujevac i Niš po dva, a sela Dobrinje i Takovo po jednog (čl. 91 – 96).⁴⁰

Prema odredbi člana 65 *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine, Narodnu skupštinu čini 130 narodnih poslanika, pri čemu Beograd bira dva poslanika, a okružne varoši, kao i takovska i dobrinjska opština po jednog. Preostali broj poslanika biraju okruzi po okružnim listama srazmerno broju stanovnika. Predviđena je i ustanova kvalifikovanih poslanika – na svakoj okružnoj listi mora biti jedan kandidat koji je završio fakultet. Poslanici su birani neposredno od strane birača. Kao osnovno jemstvo slobodnih izbora u članu 66 je predviđeno tajno

³⁶ Isto, str. 268 – 271.

³⁷ *House of Commons* je engleski naziv za donji ili opštedstavnički dom koji potiče od zastarele reči *commons*, koja označava svakog slobodnog čoveka koji ne pripada plemićkom staležu. Pošto u srpskom jeziku ne postoji adekvatan prevod termina *House of Commons*, mi ćemo u radu koristiti opšteusvojeni prevod **Donji dom** iako smo svesni njegovih nedostataka.

³⁸ S. Jovanović, *Primeri političke sociologije – Engleska, Francuska i Nemačka 1815 – 1914, Sabrana dela Slobodana Jovanovića*, knjiga XVII, Beograd 1940, str. 159.

³⁹ Videti o tome članove 43 – 64 *Ustava od 1901. godine*, str. 15 – 21.

⁴⁰ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 271 – 272.

glasanje.⁴¹ Nacrt od 1896. ne sadrži odredbe o načinu glasanja i ovo pitanje prepušta izbornom zakonodavstvu.

U oba ustavna dokumenta propisani su isti uslovi za ostvarivanje pasivnog biračkog prava za Narodnu skupštinu. Pravo da budu birani za poslanike imali su pismeni srpski građani sa navršenih trideset godina, stalno nastanjeni u Srbiji, koji uživaju sva građanska i politička prava i plaćaju državi najmanje 60 dinara neposrednog poreza godišnje. Koliki ko plaća porez dokazivalo se poreskom knjižicom za poslednje tri godine. Fakultetski obrazovana lica mogla su biti birana bez obzira na iznos poreza koji plaćaju (čl. 97 nacrta⁴² i čl. 67 *Ustava*⁴³). Prema članu 98 nacrta⁴⁴ i članu 68 *Ustava* od 1901. godine⁴⁵ poslanici ne mogu biti lica lišena biračkog prava ili osuđivana za krivična dela koja povlače za sobom gubitak građanske časti, aktivni činovnici i sveštenici. Prema odredbama oba ustavna akta poslanički mandat traje četiri godine (čl. 99 nacrta⁴⁶ i čl. 69 *Ustava*⁴⁷).

Treći odeljak pete glave nacrta od 1896. sadrži odredbe o Senatu. Prema odredbi člana 100 nacrta Senat se sastoji iz tri grupe članova: članova po položaju, izabranih i imenovanih članova koje postavlja kralj doživotno. Članovi Senata po položaju su prestolonaslednik kada postane punoletan, beogradski arhiepiskop i srpski mitropolit. Dvadeset članova imenuje kralj doživotno, a ostatak senatora se bira po sledećem principu: po dva člana biraju grad Beograd i svaki okrug, dva člana iz svoje sredine biraju Velika škola i Državni savet, Kasacioni i Apelacioni sud biraju zajednički jednog člana iz svoje sredine, a Arhijerejski sabor i Narodna banka imaju pravo izbora po jednog člana.⁴⁸ Sličan sastav Senata predviđen je i u članu 70 *Ustava* od 1901. pri čemu je broj senatora koje imenuje kralj doživotno na tu funkciju povećan na trideset.⁴⁹ Mandat izabranih članova Senata je prema odredbama oba ustavna dokumenta trajao šest godina (čl. 101 nacrta⁵⁰ i čl. 71 *Ustava*⁵¹).

Za senatora je prema članu 102 nacrta od 1896. mogao biti postavljen ili izabran srpski građanin koji uživa sva građanska i politička pra-

⁴¹ *Ustav od 1901. godine*, str. 21.

⁴² *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 272 – 273.

⁴³ *Ustav od 1901. godine*, str. 21 – 22.

⁴⁴ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 273.

⁴⁵ *Ustav od 1901. godine*, str. 22.

⁴⁶ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 274.

⁴⁷ *Ustav od 1901. godine*, str. 22 – 23.

⁴⁸ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 274.

⁴⁹ *Ustav od 1901. godine*, str. 23.

⁵⁰ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 275.

⁵¹ *Ustav od 1901. godine*, str. 23.

va, stalno je nastanjen u Srbiji, navršio je četrdeset godina života i plaća državi najmanje 100 dinara neposrednog poreza godišnje. Ovaj poslednji uslov za sticanje pasivnog biračkog prava nisu morali ispunjavati bivši predsednici i potpredsednici Narodne skupštine, penzionisani generali ili oni koji su podneli ostavku, savetnici, poslanici, diplomatski agenti, predsednici i članovi Kasacionog i Apelacionog suda. Senatori nisu mogli postati oficiri ni aktivni činovnici (čl. 103).⁵² *Ustav Kraljevine Srbije* od 1901. navodi iste uslove za izbor ili postavljenje na senatorski položaj izuzev imovinskog cenzusa koji je bio znatno viši i iznosio je 200 dinara neposrednog poreza godišnje (čl. 72).⁵³

Unošenje odredaba o Senatu u ustavni nacrt Stojana Novakovića, jednog od osnivača Napredne stranke, u potpunosti je očekivano. Naime, dvo-domno narodno predstavništvo je bilo okosnica političke ideologije ove stranke i glavna tačka njenih političkih programa. Osnivači Napredne stranke, školovani pretežno na univerzitetima Zapadne Evrope, težili su da Srbiju podignu na viši politički i kulturni nivo. Skeptični prema narodu, a posebno seljacima koji su mahom bili članovi Radikalne stranke, oni su isticali da je evropeizacija Srbije nemoguća sa jednom seljačkom skupštinom koja ne prepoznaje kulturne potrebe svog naroda. Zbog toga treba, po njihovom mišljenju, ustanoviti Senat koji bi Skupštinu umeravao i ograničavao. Istovremeno, uvođenje Senata bio bi i način putem koga bi se mogao proširiti stranački uticaj jer bi u njega ušao znatan broj činovnika koji su uglavnom bili članovi Napredne stranke.⁵⁴

Prema tekstu ustavnog nacrtu, Senat i Narodna skupština zasedaju zajedno objedinjeni u telo koje se naziva Sabor. Četvrti odeljak pete glave projekta od 1896. sadrži nekoliko odredaba o njegovom sazivanju i raspuštanju, načinu rada i kvorumu za punovažno odlučivanje (čl. 105 – 107).⁵⁵ Međutim, u nacrtu nije navedeno u kojim slučajevima je predviđeno zajedničko zasedanje oba doma zakonodavnog tela. Pošto *Ustav Kraljevine Srbije* od 1901. godine ne poznaje ustanovu Sabora, ni odredbe ovog odeljka nacrtu od 1896. nisu unete u ustavni tekst.

VI

Kako bi se ostvarila kontrola zakonodavne od strane izvršne vlasti, u članu 111 ustavnog nacrtu od 1896. godine predviđena je mogućnost da ministri prisustvuju sednicama Narodnog predstavništva. Naravno, pravo

⁵² *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 275 – 276.

⁵³ *Ustav od 1901. godine*, str. 23 – 24.

⁵⁴ D. Janković, nav. delo, str. 315 – 317.

⁵⁵ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 276 – 277.

glasa imaju jedino ako su članovi doma zakonodavnog tela, ali u svakom slučaju, bez obzira na članstvo, moraju biti saslušani u predstavničkom telu kad god to zatraže. Kasacioni sud u opštoj sednici ovlašćen je da sudi ministrima (čl. 115 st. 3) po optužbi Narodnog predstavništva za dela tak-sativno navedena u članu 113 nacrta. To su: 1) izdaja zemlje i vladaoca; 2) povreda ustava i ustavnih prava srpskih građana; 3) primanje mita; 4) oštećenje države iz koristoljublja i 5) povreda zakona u slučajevima naro-čito određenim u zakonu o ministarskoj odgovornosti. Krivice zastarevaju u roku od četiri godine nakon izvršenja dela.

Da bi ministar bio izveden pred sud neophodno je da se sa predlo-gom da se ministar optuži saglasi najmanje dvadeset narodnih poslanika ili dvanaest članova Senata. Neophodno je i da za optužbu glasa dve tre-ćine od ukupnog broja članova doma iz kojeg je ona potekla. Ukoliko je jednom odbačena ne može se više ponoviti za isto delo (čl. 114 i 115).⁵⁶ Kako kralj postavlja i razrešava ministre (čl. 40 st. 1 nacrta),⁵⁷ prema odredbi člana 112 nacrta ministri su za svoja dela pored Narodnog pred-stavništva odgovorni i kralju. Međutim, pismena ili usmena naredba kralja ne može ni u kom slučaju zakloniti ministra od odgovornosti. On ne može ni oprostiti ni umanjiti kaznu osuđenom ministru, osim u slu-čaju da to zatraži dom na osnovu čije je optužbe ministar osuđen (čl. 117 nacrta).⁵⁸

Odredbama nacrta je uvedena samo krivična odgovornost ministara za povrede ustava i zakona, a ne i politička odgovornost pred Narodnim predstavništvom za njihova politička dela koja predstavlja najznačajnije obeležje parlamentarne vladavine. Budući da je priroda ministarske odgo-vornosti u *Ustavu Kraljevine Srbije* od 1901. godine formulisana na vrlo sličan način,⁵⁹ ni u ovom ustavnom dokumentu nije uveden parlamentari-zam. Jedina značajnija razlika u odnosu na ustavni nacrt u ovoj oblasti sa-stoji se u tome što ministrima prema *Ustavu* od 1901. sudi Senat a ne Ka-sacioni sud (čl. 81 st. 4).⁶⁰

VII

Prema odredbama sedmog poglavlja ustavnog projekta od 1896. go-dine Državni savet nema zakonodavnu vlast. On pre svega vrši funkciju vrhovnog administrativnog suda. Odlučuje po žalbama protiv ministar-

⁵⁶ Isto, str. 277 – 279.

⁵⁷ Isto, str. 258.

⁵⁸ Isto, str. 278 - 279.

⁵⁹ Videti o tome članove 76 – 82 *Ustava od 1901. godine*, str. 25 – 26.

⁶⁰ *Ustav od 1901. godine*, str. 26.

skih rešenja u spornim administrativnim pitanjima i rešava sukobe između administrativnih vlasti. U svojstvu disciplinskog suda sudi državnim činovnicima, a poseduje i određene nadležnosti u oblasti finansija i raspolaganja državnom imovinom (čl. 122 nacrta). Sastoji se od petnaest članova koje imenuje kralj. Za člana Saveta može biti postavljen srpski građanin sa navršenih četrdeset godina koji je završio fakultet u zemlji ili inostranstvu i nalazi se u državnoj službi bar dvadeset godina (čl. 118 i 120 nacrta).⁶¹

Ustav Kraljevine Srbije od 1901. godine predviđa iste nadležnosti državnih savetnika kao i nacrt, dok propisivanje uslova za postavljenje na tu funkciju prepušta posebnom zakonodavstvu.⁶²

VIII

Odredbe o sudskoj vlasti nalaze se u osmoj glavi nacrta. U okviru ovog poglavlja garantovana su i neka građanska prava. Na prvom mestu to je pravo na suđenje od strane nezavisnog suda (čl. 124 st. 1) i pravo na branioca u krivičnim predmetima (čl. 129). Zabranjeno je uvođenje vanrednih i prekih sudova (čl. 125 st. 2) i ustanovljeno je porotno suđenje (čl. 126). Da bi se sprečile zloupotrebe i omogućio uvid javnosti u rad sudova, predviđena je javnost sudskih pretresa. Izuzetak od ovog pravila učinjen je samo u zakonom propisanim slučajevima kada je tajno suđenje neophodno radi zaštite javnog reda i morala. Ali, bez obzira na eventualnu tajnost pretresa, presuda se uvek izriče javno. Ona mora sadržati obrazloženje u kome su navedene zakonske odredbe na osnovu kojih je doneta (čl. 128). Zajemčena je stalnost i nepokretnost sudija kao pretpostavka njihove nezavisnosti (čl. 132 i 133 nacrta).⁶³

Ovo poglavlje nacrta je vrlo opširno i sadrži niz odredaba koje se odnose na sudsku organizaciju, sastav sudova i uslove za izbor na sudsku funkciju (čl. 127, 130 i 131).⁶⁴ Ta pitanja su obično regulisana putem zakona i sudskih poslovnika. Nasuprot nacrtu, *Ustav* od 1901. godine sadrži samo jednu sumarnu odredbu o sudskoj vlasti. U njoj je zajemčena nezavisnost sudske vlasti i nepokretnost sudija, a sva ostala pitanja vezana za sudsku materiju prepuštena su zakonskom regulisanju (čl. 87 *Ustava*).⁶⁵

⁶¹ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 279 – 282.

⁶² Videti o tome članove 83 – 86 *Ustava od 1901. godine*, str. 27 – 29.

⁶³ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 283 – 286.

⁶⁴ Isto, str. 283 – 285.

⁶⁵ *Ustav od 1901. godine*, str. 29 – 30.

IX

U devetoj glavi nacarta detaljnije je uređena podela države na manje administrativno – teritorijalne jedinice: okruge, srezove i opštine. Predviđeno je da će se za vršenje ekonomskih, privrednih i finansijskih poslova sazivati okružni, sreski i opštinski zborovi čiji će sastav i način rada biti određen zakonom. Pravo učešća u radu ovih lokalnih organa vlasti imali su svi punoletni srpski građani stalno nastanjeni u opštini, srezu ili okrugu koji plaćaju najmanje 15 dinara poreza godišnje. Opštinama je priznata samouprava. (čl. 135 – 141).⁶⁶ Kao i prethodno poglavlje, i ova glava nacarta svedena je u *Ustavu* od 1901. na samo jedan član. U njemu je garantovana opštinska samouprava ali bez bližeg preciziranja njenih poslova (čl. 97 *Ustava*).⁶⁷

X

Poglavlje o državnim finansijama počinje odredbama o osnovnoj građanskoj dužnosti – plaćanju poreza. Niko ne može biti oslobođen od ove obaveze izuzev u zakonom propisanim slučajevima. Porez ne plaćaju kralj i prestolonaslednik (čl. 142 i 143 nacarta). U članu 145 predviđeno je da Narodno predstavništvo donosi budžet. Međutim, ukoliko je Narodna skupština raspuštena pre njegovog usvajanja, ili ga ne usvoji do isteka računске godine, kralj može produžiti vršenje prošlogodišnjeg budžeta i za narednih godinu dana (čl. 145 i 146 nacarta).⁶⁸

Na ovaj način je budžetsko pravo predstavničkog tela u znatnoj meri ograničeno. Naime, u zemljama u kojima postoji parlamentarni sistem neodobravanje budžeta je sredstvo pomoću koga parlament može izazvati pad vlade, ostavljajući je bez finansijskih sredstava za rad. Prema odredbama nacarta od 1896. godine Narodno predstavništvo nije imalo tu mogućnost. U *Ustavu* od 1901. budžetsko pravo zakonodavnog tela je uređeno na isti način kao i u nacrtu od 1896. godine.⁶⁹

XI

Nadzor nad izvršenjem budžeta poveren je Glavnoj kontroli koja i inače ima značajna ovlašćenja u oblasti finansija (čl. 151 i 153 nacarta). Nacrt detaljno reguliše i uslove za imenovanje na funkciju člana Glavne kontrole, njihov položaj i dužnosti (čl. 152).⁷⁰ I prema odredbama *Ustava*

⁶⁶ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 286 – 287.

⁶⁷ *Ustav od 1901. godine*, str. 32 – 33.

⁶⁸ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 287 – 289.

⁶⁹ Videti o tome članove 90 – 93 *Ustava od 1901. godine*, str. 30 – 31.

⁷⁰ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 290 – 292.

od 1901. članovi Glavne kontrole imaju iste nadležnosti, ali su uslovi za njihovo postavljenje, ovlašćenja i obaveze uređeni zakonom (član 96 *Ustava*).⁷¹

XII

Svi srpski građani imaju jednako pravo na vršenje državnih službi nakon što ispune uslove propisane zakonom. Na činovničku funkciju ne može biti postavljeno lice osuđivano za delo koje za sobom povlači gubitak građanske časti. Da bi se činovnicima obezbedila nezavisnost u radu, zajemčena je njihova nepokretnost i stalnost položaja (čl. 154 – 157 nacrta). Prilikom stupanja na dužnost oni polažu zakletvu na vernost kralju i zaklinju se da će u vršenju službe postupati isključivo po ustavu i zakonima. Visina njihovih plata i penzija kao i uslovi za napredovanje u službi bili su predviđeni posebnim zakonom (čl. 158 - 162).⁷² *Ustav Kraljevine Srbije* od 1901. godine ne sadrži poglavlje o državnoj službi već je materija o činovnicima regulisana zakonskim putem.

XIII

U trinaestoj glavi nacrta propisano je da unutrašnja uprava istočno – pravoslavne vere pripada Arhijerejskom saboru, dok unutrašnja uprava drugih veroispovesti pripada njihovim duhovnim vlastima. Za vršenje crkvenih poslova ustanovljeno je posebno ministarstvo. Pod kontrolom ministra za crkvene poslove nalazi se prepiska duhovnih vlasti sa vlastima ili crkvenim saborima izvan zemlje. Njemu se podnose i žalbe protiv zloupotreba crkvenih vlasti bez obzira na veroispovest. Sveštenicima sude crkvene vlasti za krivice učinjene u vršenju sveštenečkih dužnosti, izuzimajući one koje su kažnjive po krivičnom zakoniku. Zajemčena je neprikosnovenost imovine dobrotvornih i prosvetnih privatnih zavoda (čl. 163 – 166 nacrta).⁷³ Ove odredbe o crkvenim vlastima, sveštenstvu, dobrotvornim i prosvetnim zavodima preuzete su u *Ustavu Kraljevine Srbije* od 1901. u celini i bez značajnijih izmena (čl. 98 i 99).⁷⁴

XIV

Četrnaesto poglavlje nacrta od 1896. godine sadrži samo nekoliko sumarnih odredaba o vršenju vojne službe i organizaciji vojske. Vojnici-

⁷¹ *Ustav od 1901. godine*, str. 32.

⁷² *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 292 – 293.

⁷³ Isto, str. 294 – 295.

⁷⁴ *Ustav od 1901. godine*, str. 33 – 34.

ma u slučaju izvršenja krivičnih dela sude posebni vojni sudovi. Broj vojnika upisanih u stalni kadar, njihova prava i dužnosti, slučajevi unapređivanja u vojsci i oslobađanja od vojne obaveze predviđeni su posebnim zakonom (čl. 167 – 171).⁷⁵ Norme o regulisanju ove značajne građanske dužnosti formulisane su na gotovo identičan način i u *Ustavu* od 1901. godine (čl. 100 – 102).⁷⁶

XV

U pogledu revizije nacrtu ukoliko bi bio prihvaćen kao ustav Kraljevine Srbije navedeno je da su i kralj i Narodno predstavništvo ovlašćeni da predlože izmene i dopune ovog ustavnog dokumenta. Ako ih predloži kralj i usvoje ih oba doma predstavničkog tela, predlog izmena se dostavlja Saboru na konačno rešavanje. Izmene stupaju na snagu nakon što ih kralj potvrdi. Ukoliko, pak, takav predlog podnese jedan od domova zakonodavnog tela pa ga i drugi dom usvoji, a potom i kralj odobri, dostavlja se Saboru i postupa se kao u navedenom slučaju. Da bi se predlog podneo, potrebno je da sednici doma Narodnog predstavništva prisustvuje najmanje dve trećine od ukupnog broja članova (čl. 172).⁷⁷

Ustavom Kraljevine Srbije od 1901. znatno su pooštreni uslovi za pristupanje ustavnoj reviziji u odnosu na nacrt. Da bi se o predloženim izmenama odlučivalo, potrebno je da za njih glasa dve trećine od ukupnog broja članova u oba doma predstavničkog tela. U pojedinim slučajevima za pristupanje ustavnoj promeni potrebno je da se za nju izjasni čak kvalifikovana većina od tri četvrtine od ukupnog broja skupštinskih poslanika (čl. 103).⁷⁸

XVI

Da je ustavni nacrt Stojana Novakovića od 1896. godine prihvaćen kao ustav Kraljevine Srbije, danom njegovog stupanja na snagu prestali bi da važe svi zakoni koji su sa njim u suprotnosti. Za njegovo stupanje na snagu bilo je neophodno da ga kralj potpiše i obnaroduje (čl. 175).⁷⁹ Ista ustavna rešenja predviđena su i u članovima 104 i 107 *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine.⁸⁰

⁷⁵ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 295 – 296.

⁷⁶ *Ustav od 1901. godine*, str. 34.

⁷⁷ *Predlog ustava od 1901. godine*, str. 297.

⁷⁸ *Ustav od 1901. godine*, str. 34 – 35.

⁷⁹ *Predlog ustava od 1896. godine*, str. 298.

⁸⁰ *Ustav od 1901. godine*, str. 35 – 36.

* *
 *

Putem poređenja odredaba ustavnog nacrt od 1896. godine i *Ustava Kraljevine Srbije* od 1901. godine nameće se zaključak da oba ustavna akta u brojnim oblastima predviđaju gotovo identična rešenja. U njima nije uveden parlamentarizam, a samim tim ni politička odgovornost ministara, pravo Narodnog predstavništva da donosi budžet je suženo, a biračko pravo ograničeno visokim imovinskim cenzusom. Oba ustavna dokumenta predviđaju dvodomno predstavničko telo sa sličnim ovlašćenjima i dužnostima poslanika i senatora. Jedina značajnija razlika ogleda se u tome što nacrt od 1896. godine sadrži daleko brojnije odredbe o sudskoj vlasti i propisuje garancije putem kojih je obezbeđeno poštovanje slobode štampe u praksi. Zbog svega navedenog možemo zaključiti da je nacrt od 1896. godine poslužio u velikoj meri kao osnov za donošenje *Ustava* od 1901. godine.

*Maša Kulauzov, LL.M. Assistant
Novi sad School of Law*

Constitution Draft of Stojan Novaković of 1896

Abstract

The provisions of the Constitution draft of Stojan Novaković of 1896 were presented in this paper. Although they served to a great extent as a model for the *Constitution of the Kingdom of Serbia* of 1901 (so called „April Constitution“), they were the subject of only a few scolar papers. That is the reason why the author of this paper presents their legal – history analysis. The provisions that were adopted, with some inconsiderable changes, in the *Constitution* of 1901 were also examined in this paper. Especially the provisions on bicameral structure of National assembly, as the institution of Senate did not exist in previous 19th century Serbian Constitutions.

